

Brakuje gospodarza procesu sprawiedliwej transformacji regionów węglowych. Jego jasne określenie jest niezbędne do aktywnego koordynowania działań i dialogu z interesariuszami.

KAMIEŃ WĘGIELNY

Dobre praktyki dla polskich regionów węglowych

Krzysztof Fal, Krzysztof Krawiec, Michał Wierzbowski

Kamień węgielny
Dobre praktyki dla polskich regionów węglowych

Autorzy:
Krzysztof Fal, Krzysztof Krawiec, Michał Wierzbowski

Fundacja Warszawski Instytut Studiów Ekonomicznych i Europejskich
ul. Królewska 2/26
00-065 Warszawa
www.wise-europa.eu

Kopiowanie i rozpowszechnianie może być dokonane za podaniem źródła.

© Copyright by WiseEuropa – Fundacja Warszawski Instytut Studiów Ekonomicznych i Europejskich, Warszawa, 2024

ISBN 978-83-67829-38-0

KAMIEŃ WĘGIELNY

Dobre praktyki dla polskich regionów węglowych

Krzysztof Fal, Krzysztof Krawiec, Michał Wierzbowski

Powered Up!

Powered Up! to cykl działań podjętych przez Fundację WiseEuropa, mający na celu jak najlepsze zrozumienie oczekiwań i potrzeb mieszkańców i przedsiębiorców działających w regionach węglowych. Efektem projektu będą rekomendacje dla strategii wychodzenia z uzależnienia gospodarczo-społecznego od przemysłu związanego z paliwami kopalnymi, w tym szczególnie od węgla kamiennego.

Pierwszym etapem tych działań było dokonanie analizy doświadczeń oraz informacji związanych z politykami krajowymi i regionalnymi w poszczególnych państwach członkowskich, które mierzą się z wyzwaniami transformacji gospodarek regionów górniczo-przemysłowych. Istotnym elementem naszych analiz były wywiady z przedstawicielami regionów węglowych w Unii Europejskiej, którzy podzielili się swoimi spostrzeżeniami oraz doświadczeniami z procesów sprawiedliwej transformacji w swoich krajach. Wyniki tej części zostały zaprezentowane w niniejszym raporcie.

Następnym krokiem są spotkania z przedstawicielami społeczności i innymi interesariuszami procesu oraz wypracowanie, przynajmniej wstępnej wersji, analizy silnych i słabych stron transformacji regionów górniczych w Polsce (analizy SWOT). W tym celu w najbliższych miesiącach organizujemy cykl spotkań z przedstawicielami władz samorządowych, centralnych, biznesu oraz społeczności regionów węglowych, żeby wspólnie dyskutować i zidentyfikować obawy i potrzeby w zakresie procesu odchodzenia od węgla.

Projekt Powered Up! czerpie z doświadczeń WiseEuropa zdobywanych m.in. w ramach międzynarodowego projektu [CINTRAN](#) oraz prac nad raportami: „[Dryf czy nawigacja](#)” oraz „[Jak przełamać bariery transformacji?](#)”.

1. Sprawiedliwa transformacja: dlaczego to nie jest takie proste?

Jednym z kluczowych aspektów warunkujących skuteczność transformacji energetycznej w Unii Europejskiej będzie sprawiedliwość społeczna – zgodnie z zapewnieniem Komisji Europejskiej, że „nikt nie zostanie z tyłu” (ang. *No one is left behind*). Uniknięcie negatywnych społecznych skutków transformacji energetycznej będzie szczególnie istotne dla regionów, które z powodów historycznych w istotnym zakresie były i są ekonomiczno-społecznie związane z wydobywaniem i przetwarzaniem węgla kamiennego lub brunatnego, a także produkcją energii elektrycznej z tych surowców.

Zgodnie z danymi Komisji Europejskiej, zatrudnienie w sektorach związanych z sektorem węglowym w Unii Europejskiej znajduje 237 000 osób, z czego 185 000 zatrudnionych jest bezpośrednio w sektorze wydobywczym¹. W Polsce, która odpowiada za około połowę tego zatrudnienia (niemal 90 000 etatów zgodnie z szacunkami Dyrekcji Generalnej JRC²), sytuacja wymaga szczególnie ostrożnego podejścia.

Brak odpowiedniej strategii transformacji regionów węglowych stwarza dla nich poważne wyzwania rozwojowe i może wzmocniać negatywne trendy demograficzne, takie jak odpływ ludności za granicę lub do innych regionów Polski (zwłaszcza do metropolii), w których powstają atrakcyjne miejsca pracy w przemyśle cechującym się wyższym stopniem innowacyjności lub nowoczesnym sektorze usług³. W celu spowolnienia lub zatrzymania tych trendów, konieczne jest stałe poprawianie jakości życia na tych obszarach, a nie tylko podejmowanie działań, które pozwolą na zabezpieczenie bytności osób już pracujących w sektorach związanych z wydobywaniem i przetworstwem węgla⁴.

Dodatkowo, działania w duchu sprawiedliwej transformacji (ang. *just transition*) nie mogą koncentrować się wyłącznie na pracownikach pracujących wprost w sektorze związanym z wydobywaniem węgla. Powinny one obejmować także ich rodziny, a w szerszym ujęciu tkankę społeczną regionów węglowych oraz pracowników zatrudnionych w sektorach powiązanych⁵.

1 Styl Alves Dias, P., Kanellopoulos, K., Medarac, H., Kapetaki, Z., Miranda Barbosa, E., Shortall, R., Czako, V., Telsnig, T., Vazquez Hernandez, C., Lacal Arantegui, R., Nijs, W., Gonzalez Aparicio, I., Trombetti, M., Mandras, G., Peteves, E. and Tzimas, E., EU coal regions: opportunities and challenges ahead, EUR 29292 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, Lipiec 2018,

2 Mandras G., Conte A., Salotti S., *Coal regions in transition: the Rhomolo-IO indirect jobs estimates*, DG JRC Territorial development insights series, Grudzień 2019

3 Koryś P., *Demography and just transition: challenges for coal regions. The case of Silesia.*, Projekt Cintran, listopad 2023

4 *Ibidem*.

5 Walk P. et al., *Caring for carbon-intensive regions in transition. Using a feminist perspective to create more just society*, CINTAN Project 2024

Według różnych badań na jedno miejsce zatrudnienia bezpośrednio w sektorze wydobywczym przypada nawet do 4-5 miejsc pracy w sektorach powiązanych^{6,7,8,9}.

Oczywiście Polska nie jest pierwszym krajem, w którym odbywa się transformacja regionów węglowych. Transformacje tego typu odbywały się znacznie wcześniej, np. w niemieckim zagłębiu Ruhry czy w regionach przemysłowych Wielkiej Brytanii. Patrząc z dzisiejszej perspektywy widzimy już długofalowe skutki ekonomiczne i społeczne tamtych zmian oraz możemy ostrożnie wyciągać z nich wnioski dla działań w naszym kraju.

Nie oznacza to jednak, że proste skopiowanie najlepszych wzorców jest zasadne w warunkach polskich. Skala uzależnienia naszej energetyki i ciepłownictwa od węgla, a także sposób ogrzewania wielu domów jednorodzinnych (kotły węglowe), w końcu także sposób traktowania węgla jako „czarnego złota” przez część klasy politycznej i podobne jego postrzeganie przez znaczną część społeczeństwa (a w szczególności mieszkańców regionów węglowych) sprawia, że znalezienie polskiego modelu skutecznej sprawiedliwej transformacji wydaje się pilniejsze niż kiedykolwiek. Jest to kluczowe także z powodu skutków polityki klimatycznej Unii Europejskiej, jasno wskazującej kierunek dekarbonizacji gospodarki jako niemożliwy do pogodzenia z istniejącym *status quo*¹⁰.

Skala działań niezbędnych do podjęcia w Polsce jest – z uwagi na poziom zatrudnienia w sektorze węglowym – znacznie większa niż w innych europejskich krajach. Występują także inne uwarunkowania: począwszy od historycznych, przez społeczne i gospodarcze, kończąc na ramach czasowych realizacji.

Z wyżej wymienionych powodów powstało niniejsze opracowanie., którego celem jest syntetyczne podsumowanie doświadczeń i informacji związanych z politykami publicznymi w różnych krajach, mierzących się z wyzwaniem związanym z koniecznością przestawienia gospodarek regionów górniczo-przemysłowych na niskoemisyjne źródła energii.

6 Trudność oszacowania polega na braku dokładnych danych, rozproszeniu podmiotów (duże kopalnie vs. małe, ale liczbę podmioty zależne), definicji sektora powiązanego.

7 Frankowski J., Mazurkiewicz J., Sokołowski J., *Mapping the indirect employment of hard coal mining: A case study of Upper Silesia, Poland*, Resources Policy, Volume 83, 2023, ISSN 0301-4207, <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2023.103693>.

8 Alves Dias, P., Kanellopoulos, K., Medarac, H., Kapetaki, Z., Miranda Barbosa, E., Shortall, R., Czako, V., Telsnig, T., Vazquez Hernandez, C., Lacal Arantegui, R., Nijs, W., Gonzalez Aparicio, I., Trombetti, M., Mandras, G., Peteves, E. and Tzimas, E., *EU coal regions: opportunities and challenges ahead*, EUR 29292 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, Lipiec 2018

9 Skubida A., Głowacki K., Sarna K., „*Dryf czy nawigacja*”, Fundacja WiseEuropa – Fundacja Warszawski Instytut Studiów Ekonomicznych i Europejskich, Warszawa, 2023

10 Skubida A., Głowacki K., Sarna K., „*Dryf czy nawigacja*”, Fundacja WiseEuropa – Fundacja Warszawski Instytut Studiów Ekonomicznych i Europejskich, Warszawa, 2023

Bazowaliśmy z jednej strony na dostępnych źródłach naukowych i analitycznych (m.in. raporty z prac w ramach mechanizmu sprawiedliwej transformacji oraz artykułach naukowych poświęconych procesowi odchodzenia od paliw kopalnych w regionach węglowych w Unii Europejskiej), z drugiej zaś na własnych doświadczeniach wynikających z realizowanych projektów m.in.

z realizowanego w ramach programu Horyzont 2020 projektu o akronimie **CINTRAN**: „Regiony o dużej intensywności emisji dwutlenku węgla w okresie transformacji - Rozwiązywanie wyzwań związanych ze zmianami strukturalnymi”.

- raportu „*Jak przełamać bariery transformacji*” tworzono wspólnie z Impact Hub w ramach Community Lab – bazy wiedzy i innowacji Post Coal Future Lab, finansowanego przez EIT Climate-KIC¹¹.

¹¹ Skubida A., Głowacki K., Sarna K., „*Dryf czy nawigacja*”, Fundacja WiseEuropa – Fundacja Warszawski Instytut Studiów Ekonomicznych i Europejskich, Warszawa, 2023

2. Główne czynniki sukcesu sprawiedliwej transformacji

2.1. Zaangażowanie społeczności lokalnej w dyskusję o transformacji regionu

Jednym z kluczowych wyzwań jest zapewnienie partycypacji społeczności lokalnych w proces ustalania strategii oraz w same działania dążące do stopniowego ograniczania uzależnienia regionów od sektorów związanych z wydobywaniem i wykorzystywaniem węgla. Bezpośredni lub pośredni udział społeczności lokalnej powoduje zapewnienie efektu „własności” całego procesu, a tym samym przyczynia się do złagodzenia niepokojów społecznych czy wręcz oporu przed prowadzonymi lub planowanymi działaniami. Tym niemniej w polskiej kulturze zarządzania państwem, charakteryzującej się odgórnymi decyzjami, takie podejście jest rzadko z sukcesem wprowadzane. Jego brak może być wytłumaczeniem niezbyt wysokiego poziomu zrozumienia i akceptacji wyzwań związanych z transformacją energetyczną. Co więcej zaangażowanie powinno dotyczyć nie tylko pewnej części społeczności lokalnej w postaci np. przedstawicieli związków zawodowych, ale powinno objąć mieszkańców żyjących i pracujących na terenach, których dotyka transformacja, przedsiębiorców, organizacje sektorowe i pozarządowe itp.

W praktyce skuteczne i konstruktywne zaangażowanie społeczności lokalnej w dyskusję oraz wypracowywanie rozwiązań jest dużym wyzwaniem. W regionach, w których sektor węglowy jest obecny, ale nie odgrywa kluczowej roli w gospodarce lokalnej, zarówno obawy jak i (będący ich konsekwencją) opór społeczny, mogą być odpowiednio niższe. W takich przypadkach oczywiście też znacznie łatwiejszym wydaje się zaproponowanie alternatywnych rozwiązań, które pozwolą na ograniczenie negatywnych skutków społeczno-gospodarczych związanych z wycofywaniem się regionu z przemysłu węglowego.

W przypadku regionów, które bezpośrednio są uzależnione gospodarczo od wydobywania lub wytwarzania energii elektrycznej z węgla bądź posiadają przemysł energochłonny korzystający z takiej energii, uzyskanie akceptacji społecznej dla transformacji może być istotnie trudniejsze. Niemniej doświadczenie innych regionów może być przydatne w celu wypracowania modeli partycypacji społeczeństwa w procesie sprawiedliwej transformacji, które pozwolą na włączenie lokalnych mieszkańców oraz organizacji pozarządowych w proces przygotowywania strategii transformacji danego regionu.

Sprawdzone metody zwiększenia partycypacji społecznej (m.in. organizacji pozarządowych i sektorowych, mieszkańców oraz związków zawodowych i związków przedsiębiorców i samych przedsiębiorców) w procesie sprawiedliwej transformacji obejmują m.in. zapewnienie możliwości partycypacji i zgłaszania (lub komentowania) propozycji poprzez platformę online (**region Trzczyzna**), włączanie pracowników lub osoby które bezpośrednio mogą zostać dotknięte przez skutki strategii do rozmowy oraz organizowanie dodatkowych spotkań (w tym spotkań networkingowych) dla obywateli (**Nadrenia Północna – Westfalia**, w regionie wydobywania węgla brunatnego) czy poprzez zwiększenie wiarygodności dokonywanych analiz poprzez zaangażowanie zewnętrznego konsultanta (ponownie Trzczyzn).

2.2. Stworzenie szerszego kontekstu rozwojowego dla regionu

Odejście od przemysłu opartego na węglu dla wielu regionów stanowi nie tylko wyzwanie społeczne, ale również ekonomiczne. W sytuacji, w której większość PKB, a w konsekwencji również wpływów podatkowych, w regionie powiązana jest z przemysłem związanym z wydobyciem węgla lub produkcją energii elektrycznej z tego surowca, opór społeczny dodatkowo może być podyktowany strachem przed spowodowaniem zapaści ekonomicznej regionu wraz z wygaszeniem produkcji węgla lub energii elektrycznej z tego surowca. W wielu narracjach, zarówno na poziomie Unii Europejskiej, ale również krajowych, pojawia się stwierdzenie, że odpowiedzią na ubytek miejsc pracy w sektorach związanych z paliwami kopalnym jest powstawanie wielu „zielonych” miejsc pracy.

Warto jednak mieć na uwadze pewne ograniczenia jeżeli chodzi o zastępowanie „czarnych” miejsc pracy przez „zielone”. Po pierwsze, aspekt regionalny – miejsca pracy, związane z odnawialnymi źródłami energii mogą powstawać w zupełnie innych regionach kraju niż regiony węglowe, czy to te związane bezpośrednio z produkcją energii, instalacją urządzeń, serwisem czy zarządzaniem. Charakterystyka produkcji w przypadku OZE wymusza powstawanie instalacji w miejscach, gdzie występują najkorzystniejsze warunki atmosferyczne (wiatr czy nasłonecznienie). Pozwala to bowiem na zapewnienie jak największej efektywności tych instalacji, a w konsekwencji ma istotne znaczenie dla opłacalności takiej inwestycji. W konsekwencji, nawet jeżeli ilość miejsc pracy w danym państwie nie zmieni się (lub nawet bilans będzie korzystny), może to nie stanowić przekonującego dla np. górników argumentu, który spowodowałby porzucenie przez nich obaw o materialny byt. Po drugie, warto pamiętać, że w takich państwach jak Polska, sektor górniczy od lat plasuje się wśród najlepiej opłacanych sektorów w gospodarce. Spowodowane to jest co prawda wysokimi dotacjami z budżetu państwa, jednak sytuacja taka kształtuje również oczekiwania górników w sprawie potencjalnych alternatywnych miejsc zatrudnienia. W konsekwencji, prócz wskazania potencjalnych miejsc pracy, które powstaną w miejsce etatów górniczych i okołogórniczych, istotnym argumentem warunkującym poparcie zatrudnionych w tych sektorach może być też „jakość” miejsc pracy, tzn. wysokość wynagrodzenia, dodatkowe korzyści (benefity) czy prestiż wykonywanego zawodu.

W przypadku Polski problem ten jest szczególnie istotny. Wynika to, po pierwsze, z przywoływanego wcześniej faktu, istotnego dotowania sektora wydobywczego w Polsce oraz wynikającego z tego wyższego przeciętnego wynagrodzenia za pracę w tych sektorach. Po drugie, w Polsce sektor górniczy (a dokładniej – mieszkańcy regionów górniczych) od dziesięcioleci cieszy się bardzo dużą siłą polityczną. Wynikało to pierwotnie (i obecnie dalej jest to czynnik istotny) z wysokiej liczby ludności regionów przemysłowych oraz istotnego wkładu sektorów przemysłowych (mocno dotowanych w okresie PRL) w realizację polityki industrialnej państwa. Po trzecie, w kontekście spodziewanych okresowych problemów z wystarczalnością zasobów w Krajowym Systemie Elektroenergetycznym, w Polsce bardzo mocno wybija się narracja o konieczności utrzymania krajowego wydobycia węgla oraz produkcji energii elektrycznej z węgla dla zapewnienia ciągłości dostaw energii elektrycznej do biznesu oraz odbiorców domowych. Narracja ta zyskała dodatkowego „sprzymierzeńca” w postaci kryzysu energetycznego wywołanego agresją Federacji Rosyjskiej na Ukrainę.

Kontestowanie silnej pozycji społecznej polskich regionów węglowych wydaje się błędną strategią transformacyjną dla tych regionów. Realizowana przez dziesięciolecia polityka gospodarczo-społeczna względem nich spowodowała wzrost oczekiwań oraz samopostrzeganie się regionów za kluczowe dla gospodarki. Strategia transformacji musi zapewnić poczucie, że jej realizacja pozwoli na utworzenie jakościowych miejsc pracy, dostosowanych do możliwości pracowników w danym regionie pod względem kompetencji oraz stworzy szansę na utrzymanie znaczenia gospodarczo-społecznego regionów.

Z racji na wspomnianą specyfikę oraz znaczenie polityczno-społeczne polskich regionów węglowych, korzystanie z doświadczeń innych regionów węglowych może być utrudnione. W trakcie przeprowadzanych analiz i wywiadów udało się jednak znaleźć przykłady działań, które mogą pomóc w przyszłości przygotować strategię dla polskich regionów węglowych. Pierwszym przykładem jest hiszpański region Asturii – region, który posiadał (jak na warunki hiszpańskie) wysoki stopień uzależnienia od przemysłu związanego z paliwami kopalnymi. W celu odpowiedniego zaadresowania głównych wyzwań, lokalny rząd w Asturii zdecydował o przeprowadzeniu powszechnej, międzysektorowej oceny skutków odejścia od węgla. Co jednak istotne, w ramach oceny powołano komitet składający się nie tylko z przedstawicieli sektora węglowego, ale przedstawicieli kluczowych sektorów dla gospodarki Asturii. W ramach organizowanych spotkań (w formie okrągłych stołów, ale również spotkań dedykowanych poszczególnym obszarom), powołany komitet opracował zarówno analizę SWOT dla regionu, jak również, na jej podstawie, opracowano rekomendacje dla procesu transformacji w regionie. Warto tutaj zaznaczyć, że pomimo stosunkowo niższego udziału zatrudnienia bezpośrednio w sektorze węglowym, w Asturii kluczową rolę dla gospodarki odgrywała produkcja energii elektrycznej z tego surowca. Jest to istotne z punktu widzenia polskiej perspektywy, ponieważ również tamtejsza gospodarka była powszechnie uzależniona od węgla.

Kolejnym dobrym przykładem, który warto rozważyć w procesie przygotowywania kompleksowych strategii odchodzenia od węgla polskich regionów, jest przykład węgierskiej gminy **Visonta**. Podobnie jak w przypadku Asturii, głównym wyzwaniem było odejście od uzależnienia od energii elektrycznej produkowanej w elektrowni węglowej. W ramach planu dla regionu, lokalna elektrownia przedstawiła plan wykorzystania zamkniętych (i zamykanych) terenów kopalnianych dla celu pozyskania przez elektrownię biomasy, a także dla potrzeb budowy parku fotowoltaicznego. Planowane działania, finansowane w dużej mierze przez właściciela elektrowni w oparciu m.in. o uzyskane z systemu wsparcia dla produkcji energii z OZE środki, mają pozwolić na zastąpienie istotnej części zredukowanych przy wydobywaniu węgla etatów. Co więcej, w ramach nowo powstałego parku technologicznego trwają dalsze prace nad rozbudową potencjału dekarbonizacyjnego w sposób, który przy okazji pozwoli na złagodzenie negatywnych społecznie skutków transformacji (takich jak ubytek miejsc pracy czy degradacja środowiska w związku z zamknięciem kopalń). Warto przy tym zauważyć na kluczową korzyść płynącą z doświadczeń węgierskich – dzięki bezpośredniemu zaangażowaniu lokalnej elektrowni w proces transformacji, plan pozwolił na powstawanie nowych miejsc pracy w tym samym regionie, gdzie dochodzi do redukcji miejsc pracy z związku z transformacją.

Innym przykładem wykorzystania infrastruktury węglowej dla wzmocnienia konkurencyjności i innowacyjności lokalnej jest przykład miasta **Genk** w Belgii, gdzie tereny byłych kopalń zostały przekształcone w nowe centra biznesowe, w tym centrum biznesowe zapewniające konieczne wsparcie dla rozwoju innowacyjnych małych i średnich przedsiębiorstw.

Myślenie o transformacji rynku pracy w regionach górniczych nie może ograniczać się wyłącznie do generowania nowych miejsc pracy w branżach związanych z OZE. Musi uwzględniać także powstanie alternatywnych miejsc zatrudnienia związanych z mniej emisyjnym przemysłem, czy też zakładać możliwość rozwoju dotychczas niszowych branż, które w tych regionach już występują.

2.3. Kompleksowe podejście do zaangażowania interesariuszy procesu transformacji regionów węglowych

Trzecim zagadnieniem, które wydaje się kluczowe dla zapewnienia skutecznej i inkluzywnej strategii transformacji regionu jest zagwarantowanie udziału wszystkim zainteresowanym stronom w procesie przygotowywania oraz wdrażania strategii dekarbonizacyjnych. Osiągnięcie tego z kolei wymaga istnienia gospodarza całego procesu transformacji, który mógłby podejmować i koordynować konkretne działania. Warunkiem istnienia i skuteczności takiego gospodarza jest posiadanie odpowiednich kompetencji, budżetu oraz doradców.

Przywoływany wcześniej przykład Asturii może stanowić poparcie dla tezy, że hermeneutyczne podejście do zagadnienia transformacji regionu węglowego pozwoli na zmotywowanie i uzyskanie poparcia szerokiej reprezentacji lokalnej społeczności dla proponowanych zmian w sposobie funkcjonowania gospodarki, a także może przyczynić się do zatrzymania, lub wręcz odwrócenia, negatywnych trendów takich jak depopulacja regionu. **Kompleksowe podejście do zagadnienia transformacji regionu może również poprawnie zidentyfikować najlepsze ścieżki alternatywnego rozwoju dla niego.** Jednym z rozwiązań jest przeznaczenie byłych terenów górniczych na potrzeby promowania i rozwoju lokalnej turystyki (podobny koncept został wdrożony w niemieckiej gminie **Lausitz**), wykorzystania potencjału rozwoju nowych technologii i startupów (jak we wspomnianym wcześniej w raporcie przykładzie Genk w Belgii), czy wykorzystania zasobów lub infrastruktury znajdującej się w regionie dla potrzeb nowych technologii (w Groningen w Holandii, które posiadało jedno z największych złóż gazu ziemnego w Unii Europejskiej infrastruktura została wykorzystana i przystosowana do gazów zdekarbonizowanych).

Zidentyfikowanie, zaplanowanie oraz wdrożenie tego rodzaju długoterminowych strategii rozwojowych wymaga jednak rozpoczęcia szczerego i otwartego dialogu **wszystkich zainteresowanych stron**. Przede wszystkim, w dialog ten włączyć powinni zostać przedstawiciele sektora górniczego (w tym pracownicy i mieszkańcy regionów), administracji lokalnej oraz administracji centralnej. Dodatkowo, jak pokazuje przykład Asturii, proces ten nie może zostać ograniczony tylko bezpośrednio do zagadnień związanych z funkcjonowaniem tych sektorów, a powinien również włączać przedstawicieli innych sektorów gospodarki oraz innowatorów, którzy mogą pomóc w zidentyfikowaniu największych szans dla regionu, w tym w oparciu o sprawdzony w przypadku strategii polityk publicznych, ale również strategii biznesowych, model oceny SWOT.

Co jednak równie istotne – narracja skierowana do mieszkańców i przedsiębiorstw działających na terenach uzależnionych dziś od przemysłu związanego z węglem musi otwarcie wskazywać „okno zmian”, w tym przede wszystkim wyznaczać realne, a jednocześnie jak najambitniejsze cele odchodzenia od poszczególnych działalności związanych z węglem. Obecnie funkcjonująca umowa społeczna, wskazująca na odejście od węgla w 2049 roku wydaje się nie czynić zadość tym wymaganiom.

3. Wnioski

Jednym z najpoważniejszych błędów, jakie można popełnić przy przygotowywaniu strategii dekarbonizacyjnej dla polskich regionów jest proste przeniesienie rozwiązań z innych państw członkowskich na polskie realia.

Zagrożeniem jest także niedostateczne zaangażowanie mieszkańców oraz przedsiębiorców z regionów węglowych w dyskusję nad wizją rozwoju tych regionów. Strategia nie powinna jednak polegać jedynie na zaproponowaniu „odejścia od paliw kopalnych” w regionie. Transformacja energetyczna oraz kryzys klimatyczny rzeczywiście spowodował konieczność przyśpieszenia dyskusji o odchodzeniu od przemysłu związanego z paliwami kopalnymi. Ale warto zauważyć, że wysoka zależność polskich regionów od węgla nie jest jedynym problemem, przed jakim one stają. Mierzą się one również z odpływem ludności (zwłaszcza młodej), problemami infrastrukturalnymi czy niedostatecznie szybko dostosowującym się rynkiem pracy do nowych realiów ekonomicznych.

Po trzecie, przy rozmowach czy przygotowywaniu strategii dekarbonizacyjnej dla regionów węglowych konieczne jest wykorzystanie już istniejących inicjatyw nakierowanych na zwiększenie innowacyjności lokalnych gospodarek. Wykorzystanie dorobku regionów w tym zakresie pozwoli łatwiej na uzyskanie akceptacji i poparcia dla proponowanych rozwiązań.

Po czwarte, strategia transformacji regionów węglowych nie może ograniczać się wyłącznie do osób (głównie mężczyzn) pracujących fizycznie w przemyśle ciężkim. Oczywiście taki model pracy wynika zarówno z zasłóci historycznych, jak również z faktu predyspozycji fizycznej mężczyzn do wykonywania tego typu pracy. Zamykanie jednak dyskusji o przyszłości regionów węglowych jedynie do grona osób bezpośrednio pracujących w tym przemyśle (bez ich rodzin), już na samym początku dyskusji może spowodować wyłączenie się z niej dużej części społeczeństwa, a tym samym wpłynąć na akceptację społeczną oraz poparcie dla planowanych działań.

Na podstawie przeprowadzonej analizy oraz wymienionych wyżej głównych zagrożeń można wskazać obszary, jakie powinny zostać zaadresowane podczas pracy przygotowawczej do transformacji regionów węglowych. Poniższego katalogu nie należy traktować jako zamknięty i będzie on aktualizowany w ramach postępów w realizowanych przez WiseEuropa działaniach w ramach projektu *Powered Up!*:

1. Zapewnienie gospodarza procesu transformacji regionów górniczych z odpowiednimi kompetencjami, budżetem oraz pełnym dostępem do profesjonalnego doradztwa (doradcy wewnętrzni, eksperci, organizacje pozarządowe, think-tanki, konsulting) przez administracje centralną posiadającą odpowiednie narzędzia i środki do realizacji celów.
2. Szczegółowe zbadanie otoczenia gospodarczego każdego z regionów podlegających transformacji. Poszukiwanie obszarów i dziedzin wokół, których można budować rozwój regionu.
3. Budowanie własności procesu transformacji wśród mieszkańców regionu i wszystkich zainteresowanych interesariuszy. Partnerska współpraca ukierunkowana na główny cel wspólny, nie zaś indywidualne interesy. Poszukiwanie uniwersalnego modelu partycypacji społecznej lub stosowanie szerokiego spectrum różnych metod partycypacji np. : konsultacje online,

networking lokalny i międzyregionalny, wsparcie zewnętrznego konsultanta i facylitatora, dedykowany komitet złożony z przedstawicieli administracji centralnej, samorządowej, przedstawicieli społeczności, przedsiębiorców, niezależnych ekspertów i doradców, wspierających opracowanie planów/strategii transformacji.

4. Dostrzeżenie w procesie budowy strategii „szerokiego obrazka”, w tym zróżnicowanej gamy obaw i potrzeb, nie tylko pracowników sektora wydobywczego, ale także ich rodzin, uwarunkowań społecznych, kulturowych, innych powiązanych branż itd.
5. Poszukiwanie problemów poszczególnych regionów, innych niż uzależnienie od gospodarki węglowej, na które działania w ramach transformacji mogą odpowiedzieć (szukanie synergii działań przekonujących do aktywnego podejmowania działań).
6. Zapewnienie dedykowanego wsparcia finansowego dla firm powiązanych z sektorem węglowym i zaangażowanym w transformację w celu poszukiwania nowych linii biznesowych wspierających rozwój regionu.
7. Tworzenie indywidualnych (per region) strategii transformacji uwzględniających lokalną specyfikę.
8. Budowa konsensusu „społeczno-polityczno-technicznego” wokół:
 - oceny zapotrzebowania na dyspozycyjne moce elektrowni węglowych w określonej perspektywie czasowej,
 - ekonomicznie uzasadnionego wydobycia określonego wolumenu węgla na potrzeby tych elektrowni.

Taki konsensus jest niezbędny jako punkt wyjścia do planów transformacji.

9. Podkreślanie „okna zmian” i dbałość o realność celów na równi z ambicjami transformacji.

Fundacja WiseEuropa

WiseEuropa to niezależny think-tank, specjalizujący się w makroekonomii, polityce gospodarczej, europejskiej i zagranicznej.

Misją WiseEuropa jest poprawa jakości polityki krajowej i europejskiej oraz środowiskagospodarczegoprzezoparcieichnarzetelnych analizach ekonomicznych i instytucjonalnych, niezależnych badaniach oraz ocenach oddziaływania polityki na gospodarkę. Instytut angażuje obywateli, przedsiębiorców, ekspertów oraz twórców polityk publicznych z kraju i zagranicy we wspólną refleksję na temat modernizacji Polski i Europy oraz ich roli w świecie. Celem WiseEuropa jest działanie na rzecz aktywnej i zaangażowanej roli Polski w otwartym, zrównoważonym, demokratycznym rozwoju Europy. W centrum działalności WiseEuropa jest pobudzanie i inspirowanie debaty publicznej na temat przyszłości Polski i Europy.

www.wise-europa.eu

20 marca 2024 roku, podczas Polskiego Kongresu Klimatycznego, Fundacja WiseEuropa otrzymała tytuł Lidera Transformacji Energetycznej 2024. W składzie kapituły konkursowej, przyznającej tę nagrodę, zasiadali m.in. przedstawiciele Polskiego Kongresu Klimatycznego, Krajowej Agencji Poszanowania Energii oraz Narodowego Centrum Badań i Rozwoju.

Programem **Energia i Klimat**, WiseEuropa analizuje procesy głębokich zmian gospodarczych, niezbędnych by przeciwdziałać zmianom klimatu oraz zapewnić długofalowe bezpieczeństwo energetyczne Polski i Europy. Wykorzystując szeroką wiedzę i doświadczenie ekspertów badamy, a także staramy się rekomendować, m.in. decydentom, działania i środki wspomagające transformację w sektorze energetycznym, tak by minimalizować jej negatywne skutki, chroniąc zarówno obywateli, jak i konkurencyjność polskiej gospodarki.

Polecamy publikacje:

NOWE ROZDANIE. Reforma EMD a rynek polski

NA ROZDROŻU. Szanse i wyzwania transformacji polskiego sektora stalowego

SYRENI ŚPIEW WĘGLA. Systemowe ryzyka opóźniania restrukturyzacji górnictwa i energetyki węglowej w Polsce